

sen feltett kérdések nyomán kialakul egy társadalmi lelkiismeret, hamarosan létrejön egy olyan társadalmi gyakorlat is, amely a feltett kérdések, kételyek és emberi szükségletek megoldása felé tör.

A filozófia igazi hivatása pedig az, hogy a kor lelkiismerete és egyre szigorúbb kritikai önvizsgálata legyen. A kor józan és kemény kritikai szava, amely egyre nagyobb kihatással lehet a társadalmi gyakorlat folyamatára. Azáltal válik társadalmi gyakorlattá, hogy az igazi és lényeges kérdésekre keres igazi feleletet és e kérdések feltevésével, a válaszok keresésével sürgeti az igazi történelmi távlatú megoldások létrejöttét.

Ez a mű e filozófiai gondolkodás jellegét és módszerét fejezi ki. Célja az, hogy a további kutatások, kritikai elemzések és viták segítségével vitákat keltsen a témakör filozófiai problémáiról. E mivoltában nemcsak egy megtett út eredményeit adja, hanem útjelző is a további kutatások felé.

Bodrogvári Ferenc szerbhorvát nyelven írta könyvét. Reméljük azonban, hogy néhány év múlva létrejönnek azok a társadalmi feltételek is, amikor az ilyen és a hozzá hasonló könyveknek is meglesz a magyar olvasótábor, s magyar nyelven is érdemes lesz majd filozófiai, szociológiai, politikai vagy esztétikai könyveket írni és kiadni. Tanulmányát ezért tartjuk fontos és úttörő munkának.

DÉSI ÁBEL

EGY NAGYSZABÁSÚ VÁLLALKOZÁS KEZDETE

PENAVIN OLGA—MATIJEVICS LAJOS — MIRNICS JÚLIA: *Bácsstolya és környéke földrajzi neveinek adattára.*

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1975.

Örvendetes jelenségnek vagyunk tanúi: a közelmúltban a Hungarológiai Intézet kiadásában két jelentős nyelvészeti munka jelent meg. Az egyiket, Penavátz Antal könyvét novemberi számunkban már ismertettük, a másikról, Penavin Olga—Matijevics Lajos—Mirnics Júlia *Bácsstolya és környéke földrajzi neveinek adattára* című könyvéről pedig az alábbiakban szólunk.

A vajdasági helységek földrajzi nevei rendszeres gyűjtésének gondolata 1965-ben vetődött fel a három szerző között, ezt megelőzően is volt gyűjtés, de ezek csak szemináriumi munkák formájában történtek. A spontán gyűjtés kezdete egybeesik dr. Penavin Olga főiskolai tanárkodásának kezdetével és folytatódott az egyetemen is: a szemináriumi és szakvizsgai dolgozatok mellett a tanszék hallgatóinak vidéki nyelvi-néprajzi kirándulásai is gazdagították a gyűjteményt. Az így begyűlt anyag ösztönzőleg hatott egy nagyobb méretű vállalkozásra, melynek eredménye ez a könyv is.

„Bármiféle elnevezés oka végső fokon gyakorlati szükségességre vezethető vissza: az ember az anyagi és szellemi világ vele kapcsolatba kerülő alkotórészeit egymástól minél pontosabban meg akarja különböztetni” — mondja Lőrincze Lajos a *Földrajzi neveink élete* c. tanulmányában. A földrajzi nevek keletkezésének oka is gyakorlati: az ember tájékozódni akar a tájban, és ezt

a táj feltűnőbb felszínalakulatai, objektumai segítségével éri el. „A elnevezés módja — folytatja Lőrincze — viszont a mindenkori elnevező és az időbeli táj egymáshoz való viszonyától függ: lélektani alapját (szemlélet, emlékezet), nyelvi megjelenési formáját (magyar vagy egyéb nyelvű) tekintve az elnevezőre, tartalmát (a táj külső alakját, helyzetét, milyenségét stb.) tekintve a tájra jellemző.”

Az ebben a könyvben közölt anyag is elárulja ennek a Topolya környéki „tájnak képét, jellegét, minőségét, a korábbi helyrajzi viszonyokat, a természetes terep formáját, a határ képét, történetét, tagolódását, a tagolódás változását, a művelés, gazdálkodás módját, a művelés módjának változását, a birtoklás módját, földesúri községi birtokok meglétét, a XIX. századi tagosítást, a telepítést, az újratelepítést”. De következtethetünk a határt birtoklóra, az emberre is; a gyűjtött földrajzi nevek megőrizték az itt lakó családok nevét, a lakosok nemzetiségi hovatartozását, foglalkozását, társadalmi-gazdasági viszonyait és megőrizték a település politikai történetét is.

A földrajzi nevek nem állandóak, változásnak, elmúlásnak vannak kitéve, ezért szükséges egybegyűjteni őket. Új nevet az embernek és a tájnak egymáshoz való viszonyában beállott változás hoz létre, így a régi megváltozik vagy eltűnik.

A tájváltozás egyik leggyakoribb oka a földrajzi névváltozásnak: ha megszűnik a táj jellege, ami a névadás alapjául szolgál, gyakran változik, esetleg megszűnik a név. Csak egy példát említek: a topolyai Betyár-völgy nevét. A mesterséges tó gátja kész, hamarosan feltöltődik a völgy vízzel, tájváltozás történik. Hogyan fog alakulni, változni, eltűnni ez a nagyon is szép és romantikus név? Látni fogjuk a közeljövőben. A tanyavilág eltűnőben van, így a gyűjtött anyag egy jelentős részét máris fenyegeti az elmúlás veszélye, a szállások nevének bizonyos része csak az idősebbek tudatában él már. A tagosítások — amelyekre a közeljövőben sok helyen sor kerül — ugyancsak sürgetik a nevek egybegyűjtését, a dűlők, utak, határrészek neveit mielőbb fel kell dolgozni.

Milyen gyakorlati haszna van a begyűjtött névkészletnek? Nem öncélú-e az ilyen munka? Kik használhatják fel az adatokat? A szerzők könyvük előszavában utalnak jó néhány lehetőségre:

— A *helytörténeti monográfia*, amely „a lakóhely bemutatása során komplex összefüggésben hasznosítható az anyag, a gazdasági, művelődési, hadtörténeti és ki tudja még felsorolni milyen viszonyok bemutatásakor. Sokat megélt vidékünk földrajzi névanyagában nyomon kísérhetők a messze múltba visszanyúló politikai változások”.

— A *településtörténet, településföldrajz, agrártörténet* ugyancsak felhasználhatja az adatokat. Különösen a készülő topolyai és moravicai monográfia hasznosíthatja a begyűjtött földrajzi neveket.

A helyi szempontokon túl általános érvényűek is lehetnek az adatok, a közölt anyag egy nagy, összefüggő tájegység különleges vizsgálataiban is — *geológiai, biológiai, néprajzi, régészeti, nyelvészeti* szempontból — használható. A nyelvészeti vizsgálatok miatt is fontosak, a szavak jelentése mellett a más nyelvből átvett nevek — pl. Topolya neve a „topola” nyárfa jelentésű szláv szó — vidékünk soknemzetiségű arculatát is megrajzolják. A könyv értékei közül különösen kiemelem a párhuzamos névadás figyelembe vételét, a szerzők, a gyűjtők egy pillanatra sem feledkeztek meg ennek a különleges, vidékünkre is jellemző földrajzi névadásról, hiszen ezek az évszázados együttélés emlékei. „Ez a több nemzetiségű közösség (Bajsa) egyetlenben él. Többnyire beszélnek egymás nyelvét. A földrajzi nevek azonban majd csak egy nyelven beszélőek. A magyarok csak »Granicárszka uccá-t« ismernek, a szlovákok és a szerbek viszont a »Négyes-~~re~~ mennek szántani.”

Végül a feldolgozott anyagot az oktató-nevelő munkában is felhasználhatják a kommunában dolgozó tanítók, előadók, tanárok „mint a nyelvi és történelmi oktatás konkrét segítségét a tudásszerzésben, mint szemléltető-eszközt a valósághoz kapcsolásban, a valóság igazolásában és nem utolsósorban mint bizonyos emóció keltésének eszközt”.

A gyűjtők megválasztása és a gyűjtés módszere helyesnek bizonyult, hiszen azok a hallgatók gyűjtöttek, akik helybeliek vagy hosszabb ideje laknak helyben, a gyűjtés helyén. Ezek a hallgatók, majd később az ellenőrzők a legbiztosabb forrásokat, a helybeli, határt járó és ismerő embert kérdezték meg, a földrajzi neveket legjobban ismerőket. Adatgyűjtésük kiterjedt a generációs ismeretkülönbségekre, kikérdezték a legfiatalabbakat, a középkorúakat és az idősebbeket.

Bár a munka célja csupán adattár közlése, a feldolgozott szinkron névanyag mellett rövid helytörténetet is kapunk.

Az adatokat nem elég begyűjteni, ellenőrizni is kellett, a három szerzőnek ez nagy érdeme, a helyszínen ellenőriztek minden adatot, az újonnan felbukkanó adatokat is lejegyezték.

A szinkron földrajzi névanyagot települések szerint közlik betűrendben. Első helyen a köznévi alak áll, ezt követi a népi alak, jelölik annak ejtését is; A magyar népi változat mellett (ahol van) a szerbhorvát, illetve más nyelvi alak következik. „Erre okvetlenül szükség van, hisz népeink együtt élnek ezekben a falvakban, s az együttélésnek nyelvi megnyilatkozása is van. E kettős névanyag mind az illető nyelvek, mind általános nyelvészeti és nem utolsósorban politikai szempontból is sokatmondó.” Adattárukba beépítették Pesty Frigyes múlt századi, kéziratban levő gyűjtését, ezenkívül eredményesen használták a vidékünkkel foglalkozó legújabb hazai szakirodalmat.

A kötet teljes egészében adattár, ezért a teljességre törekedtek, kerültek minden egyéb szempontot az anyag összeállításakor. Egyetlen hiányérzetünk támad: szükséges lett volna az összesített térkép mellett a feldolgozott települések (Agyalbandi, Bácsstopolya, Bački Sokolac, Bajsa, Bogaras, Brazília, Gunaras, Karadordevo, Kavilló, Mali Beograd, Mićunovo, Moravica, Nagyvílgy, Novo Orahovo, Njegoševo, Oreškovič, Pacsér, Pannónia-birtok, Pobeda-birtok, Szöke-sor, Svetičevo, Zobnatica) térképét is megadni — ez nincs meg, de a szerzők utálnak ebbéli nehézségeikre, az elmaradás okára, amit az olvasó megért.

Az adattár tekintélyes, majd kétezer-ötszáz adatot közöl. A települések bel- és külterületeinek (a legjelentéktelemből létesítményeknek is, a tájban található természetes és mesterséges alakulatok megkülönböztető nevei, utcanevek, dűlőnevek, középületek neve, víznevek stb.) földrajzi tulajdonnevei mellett az adattár végén közlik a földrajzi köznevek kétnyelvű kis értelmező szótárát.

Az *Előszó* két nyelven íródott, így a könyv szinte kétnyelvűnek tekinthető, ez emeli értékét, hasznosítási lehetőségét, a magyar nyelvet nem, vagy részben ismerő szakember is könnyen forgathatja.

A könyv nem fellelkezik meg az adatközlők, gyűjtők és ellenőrzők névsoráról sem. Végül terjedelmes irodalomjegyzék zárja le.

Összegezve: sokat nyertünk a könyvvel, amely egyben egy nagyszabású vállalkozás kezdetét is jelenti, mert a vajdasági helységek földrajzi neveinek első köteteként jelent meg.

VIRÁG GÁBOR

